

Prosodia
suomenopettajille

Intonaatioryhmät ja intonaatiokuviot

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

 Kielibuusti
Språkboost

Intonaatioryhmät ja intonaatiokuviot

- Puhe jaksottuu prosodisesti pienempiin kokonaisuuksiin, **intonaatioryhmiin**.
- Tässä jaksossa käsitellään sitä, mikä on intonaatioryhmä ja mikä on sen suhde kielioppiin, **syntaktiseen jaksotukseen**.
- Intonaatiossa on kyse perustaajuuden vaihtelusta yhden intonaatioryhmän sisällä. Silloin puhutaan **intonaatiokuvioista**.

Intonaatioryhmät

- Intonaatioryhmä on puherupeama,
 - joka loppuu tyypillisesti taukoon,
 - joka sisältää intonaatiokuvion ja
 - jossa on ainakin yksi erityisen prominentti, painollinen kohta, ts. uutisarvoisen informaation fokuskohta.
- Arjen kielenkäyttö on pitkälti dialogia, ja dialogi puolestaan on tietynlaista kielellistä vaihtokauppaa.
- Yhteen intonaatioryhmään on tyypillisesti pakattuna yksi ”ajatuksellinen vaihtokauppapaketti”.

Esimerkki intonaatioryhmistä

Pekka: Ootsä käynyk koskaan Kiinassa.
Siri: Oon kerran.
Sillon kus Sirkku asu siellä.

- Puheen merkitsemistä paperille kutsutaan litteraatioksi.
- Tämän videosarjan litteraateissa yhdelle riville on merkitty yksi intonaatioryhmä.
- Usein (mutta ei aina) yhdessä intonaatioryhmässä on yksi uutisarvoisen informaation fokuskohta (UIF).
- Välimerkit viittaavat intonaatiokuvioihin, esim. piste viittaa loppua kohti laskevaan intonaatiokuvioon.
 - Suomessa intonaatioryhmän lopussa on usein narinaa tai jopa kuiskausta, ts. loppu saattaa soinnitontua.

Vastaako intonaatioryhmä lausetta?

- Intonaatioryhmä vastaa joskus kieliopillista yksikköä, lausetta, joskus taas ei.
- Vastaus riippuu pitkälti myös siitä, miten lause määritellään.
- Perinteisesti lause on määritelty niin, että lauseessa on aina predikaattiverbi. Tämä määritelmä perustuu pitkälti kirjoitettuun kieleen.
- Jos lähdetään tästä määritelmästä, intonaatioryhmä ei vastaa lausetta: puheessa esiintyy hyvin usein myös sellaisia pienempiä kokonaisuuksia, joissa ei ole persoonamuotoista predikaattiverbiä.

Vastaako intonaatioryhmä syntaktista jaksotusta?

- Tutkimusten mukaan intonaatioryhmä vastaa melko pitkälti syntaktista jaksotusta – mutta syntaktinen jakso ei ole aina lause.
- Marja-Liisa Helasvuo (2003) on tutkinut intonaatioryhmien ja kieliopillisten jaksojen suhdetta. Hänen mukaansa yli 95 % intonaatioryhmien rajoista kulkee syntaktisilla rajoilla – mutta aina se ei tarkoita lauserajaa!

Syntaktisista kokonaisuuksista

Syntaktiset rajat 1: substantiivilauseke eli NP

- Yksi tärkeä syntaktinen kokonaisuus on NP, substantiivilauseke, esim. *se eilinen **tyyppi** ja kaikilla mun **kavereilla**.*
- NP:tä ei yleensä jaeta useaan intonaatioryhmään.

Syntaktiset rajat 2: verbiryhmä eli VR

- Toinen tärkeä puheessakin usein katkeamaton kokonaisuus on lauseen verbiryhmä, esim. *täytyy mennä* tai *ollaan käyty*.
- Verbiryhmää ei yleensä jaeta useaan intonaatioryhmään.

Syntaktiset rajat 3: lauseenalkuinen subjekti + verbi

- Puheessa kulkevat yhdessä tyypillisesti myös lauseenalkuinen subjekti ja verbiryhmä, esim. *me ostettiin, Liisa ei oo käyny.*
- Subjekti + VR -kokonaisuutta ei yleensä jaeta useaan intonaatioryhmään.

Syntaktiset rajat: ydinlause

- Yhtenä kokonaisuutena käsitellään puheessa usein myös verbiä ja sen täydennyksiä, lauseen ”pakollisia” jäseniä, esim. *Liisa osti uuden asunnon.*
 - Objekti *uuden asunnon* ja subjekti *Liisa* ovat tässä lauseessa täydennyksiä.
- Puheessa säilyy usein jakamattomana myös tällainen ydinlause.

Syntaktisten jaksojen jakautuminen intonaatioryhmiin

- Mitä enemmän puheessa tulee katkoja em. syntaktisten jaksojen sisään, sitä epäsujuvammalta puhe usein kuulostaa...
- ... mutta maailma ei ole niin mustavalkoinen; tässä on paljon vaihtelua myös natiivipuhujien kesken:
 - toiset puhujat ovat luonnostaan sujuvampia kuin toiset kaikissa kielissä, myös äidinkielessään,
 - tilanteiset seikat, esim. tunnetila ja väsymys, saattavat heijastua puheeseen ja aiheuttaa katkonaisuutta, ja
 - syntaktisten jaksojen jakamista useaan intonaatioryhmään käytetään myös retorisenä keinona: tauoilla saadaan aikaan esim. dramaattisuuden tuntua.

Intonaatiokuviot suomen kielessä

Intonaatiokuviot

- Intonaatiokuvioilla tehtävät merkitykset liittyvät ihmisten välisen kielelliseen vaihtokauppaan.
- Yksi intonaatiokuvio toteutuu yhdessä intonaatioryhmässä.

Litterointimerkit
intonaatioryhmän lopussa:

- loppua kohti laskeva intonaatiokuvio
- , lopusta tasaisehko intonaatiokuvio
- ↑ loppua kohti nouseva intonaatiokuvio

Litterointimerkit
intonaatioryhmän alussa:

- ∧ nouseva-laskeva kuvio
- ! korkea-alkuinen kuvio

Esimerkkejä: loppua kohti laskeva intonaatiokuvaio

Pekka Ootsä käynyk koskaan Kiinassa.

Siri Oon kerran.

Sillon kus Sirkku asu siellä.

Esimerkkejä: tasaloppuinen intonaatiokuvaio

Siri Pannaa Heikki istumaan tähän.

Liisav viereen.

Pekka **Tota,**

Vois ehkä vielä mieltiäs sitä.

Järjestystä.

Esimerkkejä: loppua kohti nouseva intonaatiokuvaio

Siri Liisa muuttaa Espanjaan.

Pekka **Espanjaan**↑

Siri Nii. Kanariansaaret on osa Espanjaa.

Esimerkkejä: nouseva-laskeva intonaatiokuvaio

Tiina /\Liisa

Liisa Nii↑

Esimerkkejä: korkea-alkuinen (ja loppua kohti laskeva) kuvio

Matti !Annatko mulle sen suolan siitä sun vierestä.

Tiiti Joo tässä.

3 eri intonaatiokuviota lyhyessä intonaatioryhmässä

Leena↑

↑ = loppua
kohti nouseva

!Leena.

! = korkea-
alkuinen (ja
loppulaskuinen)

∧Leena

∧ = nouseva-
laskeva

Loppua kohti nouseva intonaatiokuvaio

Leena↑

- Loppua kohti nouseva intonaatiokuvaio
- Missä tätä kuviota voi käyttää?
- Esimerkiksi kun vastaa puhelimeen: ”Olen valmis. Aloita! Nyt on sinun vuorosi.”

Nouseva-laskeva intonaatiokuvaio

/\Leena

- Missä tätä kuviota voi käyttää?
- Kun haluaa kiinnittää toisen ihmisen huomion siksi, että haluaa kysyä tai pyytää häneltä jotakin: ”Haluaisin kysyä/pyytää sinulta jotakin.”

Korkea-alkuinen (ja loppulaskuinen) intonaatiokuvio

!Leena

- Missä tätä kuviota voi käyttää?
- Kun haluaa kiinnittää toisen huomion odottamattomassa tai yllättävässä tilanteessa:
 - 1) Sinä täällä! Olen yllättynyt!
 - 2) Mitä ihmettä sinä nyt teet?! (Sinun pitäisi tehdä jotain muuta.)

Harjoituksia

- Edellisistä eri kuvioin tuotetuista Leena-intonaatioryhmistä saa monta hyvää harjoitusta:
 - Mitä eri tavalla tuotetut Leena-ryhmät tarkoittavat? Mihin kohtaan keskustelua ne sopivat?
 - Täydennä dialogi sopivalla ”Leenalla”, käytä siinä toisin sanoen sopivaa intonaatiokuviota.
 - Mitä sanot, kun tapaat Leenan yllättäen kadulla? Mitä sanot, kun haluat pyytää Leenalta jotakin? Mitä sanot, kun Leena tekee jotakin tyhmää ja haluat moittia häntä siitä?
- Lisää intonaatioryhmä- ja intonaatiokuvioharjoituksia on tämän sarjan jaksoissa 3 ja 4.

Lisäluettavaa

- Mari Hongon ja Sanna Mustosen toimittamassa *Tunne kieli* -kirjan artikkelissa *Kielten kirjoa, suomen sävyjä* (Yrjö Lauranto) on asiaa intonaatiokuvioista (s. 73–80), erityisesti korkea-alkuisesta.
- Yrjö Laurannon kirjassa *Imperatiivi, käsky, direktiivi – arkikeskustelun vaihtokauppakielioppia* (SKS, 2014) käsitellään korkea-alkuista intonaatiokuviota imperatiivilauseen yhteydessä (esim. s. 27–29 ja 93–94, ks. tarkemmin kirjan hakemistoa).
- Marja-Liisa Helasvuon artikkeli *What can intonation tell us about constituency?* on lukemisen arvoinen, mutta sitä on vaikea saada käsiin. Se on ilmestynyt Toshihide Nakayaman, Tsuyoshi Onon ja Hongyin Taon toimittamassa kirjassa (2003) *Approaches to argument structure: theoretical and methodological considerations* (University of California, Santa Barbara).

Tekijät

Oheismateriaali

Yrjö Lauranto

Videot:

Sisältö ja käsikirjoitus

Yrjö Lauranto

Esiintyjä

Yrjö Lauranto

Asiantuntijat

Tommi Nieminen
Michael O'Dell

Videotuotanto

Dalgrang Studio

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

 Kielibuusti
Språkboost

©2023 Yrjö Lauranto
Prosodiaa suomenopettajille -oheismateriaali, maaliskuu 2023,
jonka tekijä on Yrjö Lauranto, on [Creative Commons Nimeä 4.0
Kansainvälinen -lisenssillä](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/). Materiaali on saatavilla osoitteessa
kielibuusti.fi.